

Sión, minden templomok anyja

Somodiné Dobó Katalin

(PPKE-HTK Doktori Iskola, Budapest)

Zion, mother of all churches

In the last 50 years, a hot debate has begun about the topic whether the Temple of Zion in Jerusalem can be considered as authentic place. Where was the "upper room", where Jesus consumed the Last Supper with his disciples? Could have a Christian meeting place survived in Jerusalem during the centuries of oppression? In my presentation I presented the results of my own research, which is based on Egeria's 4th century Travel Diary, I listed arguments for authenticity of this place.

Briefly presented by me the opinions of scientists denying the originality of the place (BALDOVIN, BIBERSTEIN, TAFT, SCHWANK) and supporting authenticity (EPIPHANIUS, MOSAIC OF MADABA, PIXNER, SKARSAUNE, MEYERS). Then I gave a brief historical summary, about that Titus in 70 and Hadrian in 135 destroyed the city to the ground. Egeria's Travel Diary clearly testifies that in the 380's in Jerusalem everybody believed without a doubt, that the Temple of Zion was the place, where the resurrected Lord appeared to his disciples, where he held the apostle Thomas accountable, where the Holy Spirit descended on the apostles. (Surprisingly, the feast of the Last Supper was celebrated in the new basilica built by Constantine the Great with a large communal Eucharist. The headquarters of the Jerusalem congregation relocated from the small Judaeo-Christian church, where was the seat of Bishop Jacob, to the Holy Sepulcher Complex built by the Emperor.)

I presented the important role of the Church of Zion in the station liturgy in Jerusalem, and then described some details about performing the liturgy of St. Thomas Day and Pentecost in the Church of Zion. I made a proposal regarding the historical facts could be connected with the "penitential" nature of the liturgy performed on Mount Zion. Briefly summarized by me the long history of the "flagellation column" and pointed out the fact that a fragment of the column is kept there to this day, supporting the authenticity of the place.

My lecture is concluded by presenting PIXNER's theory, which I consider to be decisive evidence for the authenticity of that place.

Kulcsszavak: Church of Zion; Egeria's Travel Diary; Judaeo-Christian church; Holy Sepulcher Complex; station liturgy; "penitential" liturgy performed on Mount Zion; flagellation column

---

Bevezetés

Az elmúlt 50 évben parázs vita bontakozott ki arról, hogy a jeruzsálemi Sión templom mennyire tekinthető hiteles helynek. Hol volt az a "felső terem" ahol Jézus a tanítványaival elfogyasztotta az Utolsó vacsorát? Fennmaradt-e az elnyomatás századaiban keresztény gyülekezeti hely Jeruzsálemben?

Tanulmányomban röviden be szeretném mutatni hely eredetiségét tagadó (BALDOVIN, BIBERSTEIN, TAFT, SCHWANK) és támogató (EPIPHANIUS, MADABAI MOZAIK, PIXNER, SKARSAUNE, MEYERS) véleményeket.

Legelőször is felhívnom a figyelmet arra a tényre, hogy Sión temploma minden keresztény gyülekezet közös és legmélyebbre nyúló gyökere, keresztények első összejöveteli helye, amelyet a Szentírás nyomatékosan megjelöl. Sión templom az egyházi emlékezet szerint: az apostolok gyülekezeti helye, az utolsó vacsora helye, a lábmosás szertartásának helye, a Szűz elszenderedésének helye, és Máriának, Márk anyjának háza.

Mit ír a görög nyelvű Szentírás, hol volt a "felső terem", ahol Jézus a tanítványaival elfogyasztotta az Utolsó vacsorát?

- "ἀνέβησαν" felmentek "ὑπερῶον" a felső terembe (Csel 1.13) (a leírás világosan utal arra, hogy semmiképpen nem barlangba vagy olajfaligetbe, ahogy egyes elméletek feltételezik)
- "ἀνάγαιον μέγα ἐστρωμένον ἔτοιμον" nagy, berendezett és "kész" felső szoba, (Mk 14:15, Lk 22:12) (kész - a húsvéti pászkavacsora elfogyasztására előkészített, esetleg a rabbi és tanítványai közös vacsorájának megfelelő)

I. a hely eredetiségét tagadó vélemények: fennmaradt / fenn maradhatott-e a konstantini kor előtt keresztény gyülekezeti hely Jeruzsálemben?

- nem, nincs rá archeológiai bizonyíték, Sión területén későbbi építmények állnak, nem lehet tudományosan kutatni a területen (BALDOVIN *Urban Character* 45-46)
- Sión templomához nem fűződik 4. század előtti tradíció, (BIBERSTEIN *Sion* 543-551 *Jerusalem* 1.117, 2.118) csak a 381 Konstantinápolyi Zsinat határozta meg, hogy ezen a helyen folyt le Pünkösöd, és rendelte el, hogy itt ünnepeljék a Szentlélek alászállását az apostolokra (BIEBERSTEIN *Sion* 546)
- a régi "római iskola" MARCHI G. ÉS ROSSI B.R. a keresztény liturgia kialakulását a római katakombákban feltételezik, a hitletétemény folytonosságát Rómán keresztül vezetik le
- igaz-e, hogy "minden templomok anyja", azaz Jakabnak, az Úr testvérének temploma? Sión elveszítette a jeruzsálemi püspök templomának státuszát, címeit a Szent Sír komplexum vette át, írja Damaszkuszi Szent János az Enkainia ünnepére írt homíliájában (VON ESBROECK *Le discours de Jean Damascène pour la Dédicace de l'Anastasis* OCP 63, 1997, 53-98)
- grúz forrás úgy említi, hogy Sión templomát II. János (386-417) jeruzsálemi püspök építette (lehetséges, hogy felújításról vagy bővítésről volt szó, Egeria egyértelműen tanúskodik egy nagyméretű bizánci katedrális meglétéről a kicsiny zsidókeresztény zsinagóga mellett)
- nem maradt fenn semmilyen liturgiai hagyomány Jeruzsálemben, mert a városban nem laktak keresztények 200 évig (TAFT R. álláspontja megegyezik régi "római iskola" véleményével, MARCHI G. ÉS ROSSI B.R.-val), a teljes jeruzsálemi liturgiát három jeruzsálemi püspök: Makariosz (312-335) Maximosz (333-347) és Cirill (350-386) alakította ki

II. Mi a történeti alapja ezeknek a véleményeknek?

Pár szóval vázolni szeretném a történeti tényeket, amelyek szerint 70-ben Titus, majd 135-ben Hadrianus rombolta porig a várost.

- 70 Titus császár lerombolta Jeruzsálemet - a zsidók Pellába menekültek, de 2-3 év után visszatértek és újjáépítették házaikat és zsinagógáikat (EUSEBIUS *Egyháztörténelem* 3,5,2-3) ezután zsidó származású ("körülmetélt") püspökök vezették a keresztény gyülekezetet Jeruzsálemben (EPIPHANIUS Panarion 27.7, 32,7)
- 135 Hadrianus császár a Bar-Kochba felkelés leverése után halálbüntetés terhe alatt kitiltotta a zsidókat Jeruzsálemből. Hogy a tudományos megszálló rómaiak a jeruzsálemi keresztényekhez hogyan viszonyultak, több álláspont is létezik:
  1. a keresztényeket is egy kalap alá vették a zsidókkal - a rómaiak szemében a kereszténység egy kártékony zsidó szekta volt (SKARSAUNE), de 138 után Antoninus Pius alatt a zsidók lassacskán visszazivárogtak. Természetesen vallási szertartásokat már nem tarthattak Jeruzsálem területén, a Zsidó Nagytemplomi rítus egyszer és mindenkorra véget ért.
  2. Sión hegye kívül esett Aelia Capitolián, a "Küszöb" kapun kívül feküdt, ezért a zsidó-keresztények (esszénusok) maradhattak Jeruzsálem elővárosában. Nem üldözték őket, mert nem vettek részt a Bar-Kochba felkelésben (PIXNER). 200 után negyedüket fallal vették körül, ott laktak egy tömbben. A negyedet pogány keresztények nem látogatták, mert lenézték a zsidókeresztényeket. A jeruzsálemi püspökök 130 után a görög származásúak közül kerültek ki ("körülmetéletlenek" - EUSEBIUS). Sión dombja alapvetően mezőgazdasági terület lett: "uborkaföldek" - későbbiekben ezt a kifejezést használja Epiphanius.
- 135-325 Aelia Capitolina időszaka, a X. Római Légión állomásozott a városban. A jeruzsálemi liturgia történeti meghatározásának kulcskérdése: fenn maradhatott-e ilyen hosszú időn keresztül, azaz 200 évig, mintegy 6 generáción keresztül, egy keresztény közösség Jeruzsálemben?
- 326-tól *peregrinatio religiosa* Helena anyacsászárné, Nagy Konstantin édesanyjának utazásának utánpótlásaként jött létre a IV. század második felében.¹ Bármilyen istennek emelt templom lerombolása ebben a korban még egyszerre számít szentségtörésnek és törvénysértésnek², ezért feltételezhetjük, hogy a frissen kinevezett *augusta* utazásának egyik célja az volt, hogy Jézus sírjára és a Golgotára ráépített pogány templomot és pogány istenszobrokat elbontassa és a keresztény tiszteleti helyek hozzáférhetőségét biztosítsa. Helena 326-328 között tartózkodott a Szentföldön, látogatása során a kereszténység legfontosabb emlékhelyein nagyméretű bizánci bazilikákat emelhettek. Több történész feltételezi, hogy Helena útjának elsősorban politikai célja volt, Nagy Konstantin ellenőrizni akarta, hogy a Római Birodalom fontos keleti tartományai nem ellenzik a kereszténység államvallássá tételét.

1 K.G. HOLM: *Hadrian and St. Helena The Antropology of Christian Pilgrimage*, Oxford, 1991

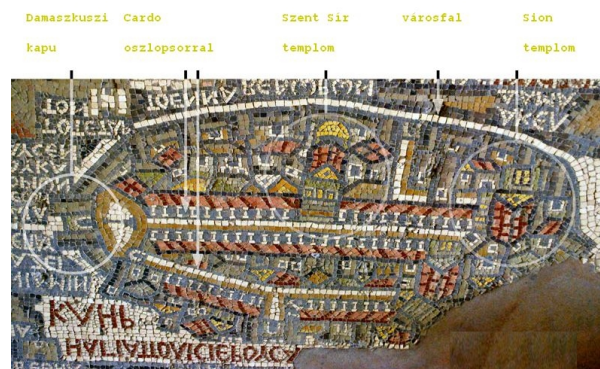
2 B. CASEAU *Le sacré et son inscription dans l'espace a Byzance et en Occident*, Paris 2001

III. a hely eredetiségét valló vélemények

- Római Katolikus Anyaszentegyház
- Ótestamentumi prófétai jövendölések: például Jóel próféta könyve Károlyi Gáspár fordításában:

"Serkenjenek fel és jöjjenek fel a népek a Josafát völgyébe; mert ott ülök törvényt, hogy megítéljek minden népeket. Az Úr pedig megharsan a Siónról és megzendül Jeruzsálemből, és megrendülnek az eget és a föld; de az Úr az ő népének oltalma és az Izráel fiainak erőssége! És megtudjátok, hogy én vagyok az Úr, a ti Istenetek, a ki a Siónon lakozom, az én szent heggyemen. És szentté léssen Jeruzsálem, és idegenek nem vonulnak át többé rajta. ... Júda örökké megmarad; Jeruzsálem is nemzetségről nemzetségre. És kitisztítom vérökből, a melyből még ki nem tisztítottam, és a Sión lesz az Úr lakóhelye!" (Jo 3:12-21)

- Itinerarium Burdigalense (333-4) Bordeaux-i zarándok útleírása a Szentföldre tett útjáról. Hiteles, 4 példányban fennmaradt (*Enchiridion Locorum Sanctorum*, Jerusalem, 1982). Leírja, hogy miután a *murus Sion*-on áthaladt "felszántott és művelt" földeket látott, megjegyzi, hogy a helybélieknek csak egy romos zsinagógájuk maradt a valamikor itt állt 7 zsinagógából.
  - EPIPHANIUS (Szalamiszi) 392-ben "*De mensuris et ponderibus*"-ban leírja, hogy amikor Hadrianus AD 130-ban meglátogatja Jeruzsálemet, még minden romokban feküdt, kivéve a Sión hegyén néhány ház és a keresztény közösség "kis" gyülekezeti háza állt (*kai tesz tou theou ekklesziasz mikrosz*). Megjegyzi, hogy "felső szobájába" a tértek vissza tanítványok, miután az Úr az Olajfák hegyéről a mennybe emelkedett. Tehát a szent püspök egyértelműen azonosítja az épületet, és közli, hogy az Konstantin idejéig fennmaradt mint egy "kunyhó a szőlőben"
- "És úgy maradt a Sión leánya, mint kunyhó a szőlőben, mint kaliba az ugorkaföldön, mint megostromlott város. Ha a seregeknek Ura valami keveset meg nem hagyott volna bennünk, úgy jártunk volna mint Sodoma, és Gomorához volnánk hasonlók." (Ésa 1:8-9)*
- Jeruzsálemi Cirill Keresztelési katekéziseiben arról beszél, hogy az apostolok Sión templomában gyülekeztek (megjegyezni kívánom, hogy nem írja, hogy ez az utolsó vacsora helye, vagy itt kapták volna meg a Szentlelket)
  - Hágia Sión bizánci bazilika óriási mérete Madaba-i mozaikon látszik, hogy nagyságra összemérhető a Szent Sír templom komplexummal.

1. ábra A madabai bizánci templom padlómozaikja: "Jeruzsálem szent városa"
(VI. századból 8 m x 16 m padlómozaik, a Szentföldet ábrázolja) Forrás: Múlt kor magazin [2013] ³

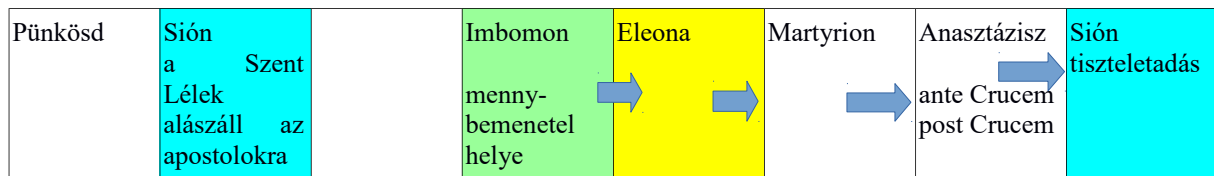
3 https://mult-kor.hu/20131111_ot_bamulatos_regeszeti_felfedezes_a_szentfoldrol?pIdx=5 (2018.06.13.)

- 135-325 Aelia Capitolina időszaka, a X. Római Légió, a város belsejében valamint a Sión hegy déli részén, pontosan a Sión templom mellett állomásozott. Érthetetlen, mért maradt itt a zsidó-keresztény közösség, úgymond "az oroslán szájában"? Ennek egyetlen oka lehetett, hogy valóban ez volt Jézus és az apostolok tartózkodási helye abban a bizonyos "felső szobában" (MURPHY-O CONNOR)

IV. Sión templom szerepe az Egeria által leírt jeruzsálemi liturgiában

- Részletesen tanulmányozva Egeria Útinaplóját, kialakult véleményem, hogy azok az egyházi személyek, akik a jeruzsálemi liturgiát a 330-380 években végezték, teljesen bizonyosak voltak abban, hogy Sión volt az apostolok gyülekezési helye, és a "felső terem"-ben kapták meg a Szentlelket. Pontosán ezért Sión templomának jelentős szerepet biztosítottak a jeruzsálemi ünnepi liturgiában.
- A stációs liturgiát az alább felsorolt nagy ünnepeken tartották, hosszúságuk a 6 órától 20 óráig terjedt. Ha töröljük a liturgia eseményei közül a mindennap "kötelező" pontokat: úgy mint reggeli, alkonyati istentisztelet és imaórák, megkapjuk a liturgia vázát:

Epifánia	Betlehemből				Martyrion	Anasztázisz ante Crucem post Crucem	Betlehembe
Lázár szombat	Sión			Betánia találkozás Máriaival	Lázár feltámasztása	Anasztázisz ante Crucem post Crucem	
Virág vasárnap		Eleona tanítás barlangja	Imbomon			Anasztázisz ante Crucem post Crucem	
Nagycsütörtök éjszakai virrasztás csütörtökre péntekre	(az elárultatás éjszakája)	Eleona ott tartózkodtak a tanítványok	Imbomon	Getszemáni kert az elfogás helye		ante Crucem	Sión ostorozás oszlopához
Húsvéti virrasztás szombatról vasárnapra					Martyrion	Anasztázisz	
Fényes hét minden nap		Eleona a püspök oktatja a neofitákat	Imbomon			Anasztázisz	Sión itt az Úr megjelent tanítványai előtt
Tamás vasárnap		Eleona	Imbomon			Anasztázisz	Sión itt az Úr megjelent tanítványai előtt

2. ábra A jeruzsálemi stációs liturgia szerkezete

Forrás: Somodiné dr. Dobó Katalin: *Javaslat a IV. századi jeruzsálemi liturgia heortológiai szerkezetének feltárására, Licencia záródolgozat [2021]*

A stációs liturgia állomásai, ahogy azt Egeriától megtudhattunk, az elnyomatás éveiben is folyamatosan látogatott vagy szabadon látogatható keresztény emlékhelyek:

- Sion, a zsidó-keresztények zsinagógája, ahol az Úr megjelent tanítványai előtt
- Eleona, a Tanítás Barlangja az Olajfák hegyén, ahol az Úr tanította az apostolokat
- Imbomon, az Olajfák hegyének csúcsa, ahonnan az Úr az égbe emelkedett
- Bethlehem, a születés barlangja
- a jeruzsálemi ünnepi liturgiában "logikátlan" lépések vannak: a Szent Sír Liturgiájában ugyanazon a napon ünneplik a Szentlélek alászállását mint Krisztus mennybemenetelét, sőt a Sión templomban lejátszódó történés előbb zajlik le mint a Mennybemenetel. A Szentírás így írja le, hol vártak a tanítványok: τὸν οἶκον οὗ ἦσαν καθήμενοι "a házban, ahol ők ültek+ (tehát nem barlangban, mint többen feltételezik).
- Fontos jelzésnek tekintem a "megostorozás oszlopá"-nak említését. Ahogy a Bordeaux-i zarándok (330) és Egeria is beszámol róla (380), az oszloptörredék jelenleg Sión templomában van. A keresztések által emelt felső gótikus teremben látható (egy másik darabját még Szent Helena vitte Konstantinápolyba, jelenleg a pátriárka templomának ikonosztázában van, a Rómában mutatott ostorozási oszlop máshonnan származik). Egeria leírja, hogy a jeruzsálemi nagyheti liturgiában a megostorozás időpontjában (Nagypéntek reggel 6 óra körül) az egész hívősereg a püspökkel és a papsággal a Szent Sír komplexumból átvonul Sión templomához, hogy lerója tiszteletét a megostorozás oszlopa előtt.

"Post hoc ergo missa facta de Cruce, id est antequam sol procedat, statim unusquisque animosi uadent in Syon orare ad columnam illam, ad quem flagellatus est Dominus."
(Itinerarium XXXVII/1)

Ezt követően, amikor befejeződött a szertartás a Keresztnél; mielőtt a nap teljesen felkelne, mindannyian lelkesülten sietnek Siónhoz az oszlophoz, amelynél megkorbácsolták az Urat.

Grúz forrás említi, hogy a szerinte II. János (386-417) jeruzsálemi patriarcha építette(?) templom közepén állott az oszlop (BALDI, 745).

IV.1 Tamás vasárnapi menet a Sion templomhoz

A Húsvéti ünnepek (nyolcad) lezárásaként tartják meg a Tamás vasárnapot. Az ünnep mondanivalója a hitetlen apostolról szól, aki mivel nem látta saját szemével, ne hitte el Jézus feltámadását. Bármely jeruzsálemi zarándok jobb hívőnek tudhatta magát, mert bár ők se látták az Úr test szerinti feltámadását, mégis hitték, és ezáltal bízhattak abban, hogy az

üdvösséget elnyerik. A jelenet eredetileg a Sión templomban játszódott, a jeruzsálemi liturgia ugyanazon a helyen ünnepli, ott történik Tamás apostol történetének olvasása.

et inde omnis populus usque ad unum cum hymnis ducunt episcopum usque ad Syon. Ubi cum uentum fuerit similiter dicuntur hymni apti loco et diei, legitur denuo et ille locus de euangelio, ubi octauis paschae ingressus est Dominus, ubi erant discipuli, et arguet Thomam, quare incredulus fuisset (Itinerarium XL/2)

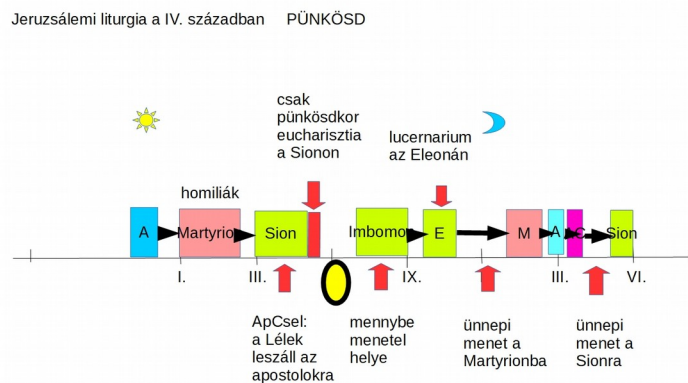
"És akkor az összes ember együtt himnuszok éneklése közben a püspököt elvezette Sion templomához. Érkezéskor himnuszokat énekeltek, amelyek alkalmasak voltak a helyre és a napra, és végül az evangéliumból elolvasták azt a részt, amikor húsvét utáni nyolcadik nap az Úr belépett oda, ahová a tanítványok összegyűltek, és megróttá Tamást, mert hitetlen volt."⁴

IV.2 A pünkösdi liturgia szertartás-folyama mintegy 20 órán keresztül tart⁵

- Egeria leírása alapján a jeruzsálemi ünnep tartalma kettős: az Úr Mennybemenetele és Szentlélek eljövetele, amelyet János így ír le:

"De én az igazat mondom néktek: Jobb néktek, hogy én elmenjek: mert ha el nem megyek, nem jő el hozzátok a Vigasztaló: ha pedig elmegyek, elküldöm azt ti hozzátok." (Jan 16,7)

A Fiú felszáll a mennybe, elhagyja a Földet és könnyező tanítványait, de ugyanakkor a Szent Lélek megérkezik, hogy bátorsággal és hittel töltse el az apostolokat. Ennek a mennyei szent libikókának a megjelenítésére próbálkozik a jeruzsálemi liturgia, amelyet egyetlen nap alatt ünnepli ezeket az eseményeket. Teológiailag János evangélista alapján egyetlen (és legfontosabb) ünnepünknek tekinthetjük a két eseményt, csak a későbbi hagyomány választotta szét két különböző dátumra.⁶

3. ábra Pünkösöd megünneplésének idődiagramja

- saját fordításom
- a görögkatolikus szertartásban ennek a kiemelt jelentőségű ünnepnek nyoma maradt: a pünkösdi liturgia az a ritka alkalom, ahol a hívek térdelve kéri a Szent Lélek lejövetelét. A pünkösdi ünnepkör mára két napra szűkölt: pünkösdvasárnapra és pünkösdhétfőre.
- a hagyomány szerint a Szentlélek a III. órában szállt alá az apostolokra a Sionon, és ezt a hagyományt a jeruzsálemi liturgia hűségesen követi. Ha kizárólag az evangéliumi forrásra támaszkodna, akkor először kellene az ünnepi menetnek az Ibomonra, az Úr mennybemenetelének helyére vonulni, és majd csak ezután a Sion templomához.

Forrás: Somodiné dr. Dobó Katalin: Javaslat a IV. századi jeruzsálemi liturgia heortológiai szerkezetének feltárására, Licencia záródolgozat [2021]

A vasárnap virradatkor, reggel és délelőtt a szokásos szertartásokat végzik, mint mindig a Martyrionban "*praedicant presbyteri*", majd "*id est offertur iuxta consuetudinem, qua dominica die consuevit fieri*"⁷ felajánlást tesznek (misét mutatnak be), ugyanúgy, ahogy minden vasárnap.

IV.3 A Szentlélek lejövetelének pünkösdi ünneplése Sion templomában

III. órára ünnepélyes menetben a püspökkel együtt átvonulnak a Sion templomba, ahol felolvassák az Apostolok Cselekedeteiből a Szentlélek eljöveteléről szóló részeket.

*... omnis populus usque ad unum cum hymnis ducent episcopum in Syon, sed hora tertia plena in Syon sint. "Ubi cum uentum fuerit, legitur ille locus de actus apostolorum, ubi descendit spiritus" ut omnes linguae intellegerent, quae dicebantur, postmodum fit ordine suo missa offertur*⁸

"az egész nép egységesen himnuszokkal vezeti a püspököt Sion templomába, úgy, hogy az III. órára Sión megteljen, amikor megérkeznek, elolvassák azt a szakaszt az Apostolok Cselekedeteiből, ahol a Szentlélek alászáll, hogy minden nyelv(ű nép) megértse azt, amit tanítottak, ezután a misét szokás szerint végezték"

- Kizárólag Pünkösöd napján, miután a Szent Sír templomában a szokásos liturgiát elvégezték, a Sion templomban ismételten liturgiát és eucharisztikus áldozatot mutatnak be. Kivételes, hogy Egeria leírása szerint ezen a napon két liturgiát és két eucharisztikus áldozatot tartanak Jeruzsálemben. Ezután a hívők hazatérnek, otthon étkeznek és pihennek egy kicsit.

IV.3 Az Úr mennybemenetelének ünneplése az Olajfák hegyén

IX. órában átmennek az Eleona templomba és ott esti *lucernare*-t tartanak, majd az ünnepi menet visszatér a városba. A Martyrionból az Anasztaziszba, onnan a Kereszthez vonulnak közben folyamatosan helyhez és alkalomhoz illő himnuszokat, antifónákat, zsoltárokat énekelnek és imádságokat mondanak. Ezután az ünnepi menet visszatér Sion templomába:

*Et deuno inde omnis populus christianus usque ad unum cum hymnis ducunt episcopum usque ad Syon, ubi cum uentum fuerit, leguntur lectiones aptae, dicuntur psalmi uel antiphone, fit oratio, benedicuntur cathecumeni et sic fideles, missa autem facta accedunt omnes ad manum episcopi et sic reuertuntur unusquisque ad domum suam hora noctis fortisan media*⁹

"Az egész keresztény nép egyként himnuszokkal vezeti a püspököt Siónhoz, ahova megérkeznek, megfelelő szentleckéket olvasnak fel, zsoltárokat és antifónákat mondanak, imádkoznak, megáldják a katekumeneket és a híveket, az elbocsátás után mindenki a püspök kezéhez járul, majd aztán mindenki hazatér a saját házába, úgy éjfél tájban"¹⁰

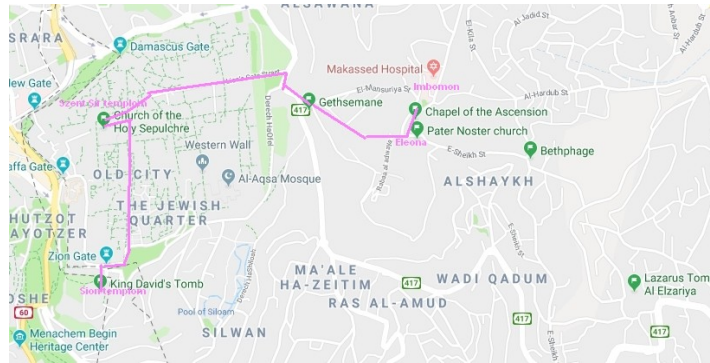
7 Itinerarium XLIII/1

8 Itinerarium XLIII/2

9 Itinerarium XLIII/9

10 saját fordításom

4. ábra A pünkösdi körmenet útvonala

Forrás: Sodomine dr. Dobó Katalin: A IV. századi jeruzsálemi liturgia Egeria zarándoknő útleírása nyomán, diplomamunka [2019]

Egeria leírása arról tanúskodik, hogy a délelőtti Sión templomban tartott Szentlélek alászállására és az Imbomonon tartott mennybemeneteli ünnepre régi, kidolgozott szertartásrendjük volt a jeruzsálemi keresztényeknek. Ehhez csatlakozott a minden egyes nap megtartandó reggeli istentisztelet, imaórák és a kötelező vasárnap délelőtti igeliturgia. (A Mennybemenetel hosszú szertartása után meglátogatni az Eleona templomot, még egyszer a Martyriont, az Anasztasziszt, a Golgotát, majd ezután visszatérni a Sión templomhoz: valóban nagy hitbuzgóságra vall - az egész napi szertartás összegezett időtartama Egeria leírása szerint több mint 20 óra.)¹¹

V. Miért volt Egeria korában minden Siónon végzett szertartásnak bűnbánati jellege?

Egeria leírja, hogy kivételesen, csak a nagyböjt idején szertartásokat tartottak a Sión templomban szerdán és pénteken. A „Sión”-nak nevezett kicsiny zsidó-keresztény zsinagóga¹² a városon kívül esett, ezért itt a zsidók Jeruzsálemből történt kitiltása után is össze tudtak jönni, és megtartani a „kenyértörés”-nek nevezett szertartásukat. Becslésem szerint maximum 60 embert – férfiakat, nőket és gyermekeket – tudott befogadni. A püspök minden vasárnap elmondta az alapítás szavait, ószövetségi zsoltárokat énekeltek, imádkoztak, ahogy a Nagytemplomban szokás volt, és az idő előrehaladtával új Krisztus-váró himnuszokat költöttek. Szerintem ez volt az egyik olyan hely, ahol keresztény liturgiát végeztek az elnyomatás századai alatt is Jeruzsálemben.

¹¹ véleményem szerint a hívek cserélődtek a hosszú szertartás alatt

¹² jelenleg "Dávid király sírja"-ként tartják számon

5. ábra Az Anasztázisról a Sion templomhoz vezető útvonal

Forrás: Somodiné dr. Dobó Katalin: A IV. századi jeruzsálemi liturgia Egeria zarándoknő útleírása nyomán, diplomamunka [2019]

Egeria korában a kicsiny zsinagóga mellett egy nagyszerű bizánci bazilikát építettek, amely akár 5000 hívőt is be tudott fogadni. Az Útinapló leírása nem egyértelmű, de a leírt szertartások kapcsolatot engednek következtetni a Sion templom és a bűnbánati cselekmények között: csak a böjtös napokon, szerdán és pénteken nyitották ki Sion templomát. Ezenkívül, ha valamelyik szent ünnepe esett szerdára vagy péntekre, az ünnepet nem Siónon, hanem az Anasztázisban tartották meg:

*...quarta feria ad nona in Sion proceditur iuxta consuetudinem totius anni et omnia agentur, quae consuetudo est nonam agi, praeter oblatio*¹³

"... szokás ... szerdán és pénteken a kilencedik órában a Sionra menni,... mindent elvégeztek, amit a kilencedik órában szokás elvégezni, kivéve a felajánlást" (eucharisztikus áldozatot)¹⁴

A szertartáshoz tartozott egy bűnbánatra, vezeklésre felszólító püspöki okítás:

*nam ut semper populus discat legem, et episcopus et presbyter praedicant assidue, cum autem facta fuerit missa, inde cum hymnis populus deducet episcopum usque ad Anastasem*¹⁵

"a népet oktatják a törvényre, a püspök és egy pap kitartóan prédikál¹⁷, amikor véget ér a szertartás, a nép himnuszok éneklése közben az Anasztázisshoz vezet a püspököt..."¹⁸

az alkonyati istentisztelet megtartására.

Ennyi idő távlatában nehéz megérteni, miért pont a Sion-templomhoz kötődött a bűnbánati jelleg. Kutatásaim szerint, ez egy történeti eseménnyel kapcsolható össze. A Sion templomban működő esszénus zsidókeresztény közösség Egeria korához képest csak pár évvel korábban csatlakozott az ortodox bizánci rítusú Szent Sír templom közösségéhez. Ez volt az oka annak, hogy minden szerdán és pénteken a jeruzsálemi püspöknek prédikációt kellett tartani az áttért esszénusoknak.

13 Itinerarium XXVII/6

14 *Egeria útinaplója Szentföldi zarándoklat a IV. századból* (ford IVANCSÓ I.) Ókeresztény örökségünk sorozat JEL kiadó, Budapest, 2009, 27.6

15 Itinerarium XXVII/6

16 Itinerarium XXVII/6

17 *Egeria útinaplója Szentföldi zarándoklat a IV. századból* 27.6

18 *Egeria útinaplója Szentföldi zarándoklat a IV. századból* 27.6

A 325-ös Niceai Zsinat után a zsidó-keresztény csoportok eretnekgyanúsak lettek, mert nem fogadják el a niceai hitvallást.

- Nüsszai Szt. Gergely, amikor 381-ben Jeruzsálemben jár, "zürzavarokról" számol be (PASQUATI G. *Seconde Lettre MPG 41*, Berlin, 1935, 845)
- PORPHYRIUS gázai püspök, aki zsidó származású volt, és a források szerint Sión hegyén (!!!) szerzeteskedett, vissza akarta vezetni a zsidókeresztényeket az ortodox bizánci kereszténységhez. (ESBROECK *Jean II. de Jerusalem Bollandiana* 1984, 99-133)
- 394. szeptember 15. II. JÁNOS jeruzsálemi püspök fejezi be ezt a közeledési folyamatot azzal, hogy megáldja a zsidó-keresztények oltárát, és homiliájában megdicséri Porphyriust

Visszatekintve, az első három században nehéz meghatározni, mely gyülekezet volt messianisztikus zsidó, vagy zsidó-keresztény vagy egyszerűen keresztény (PRITZ R.A.). A IV. századig Izraelben és Szíriában olyan arám vagy héber nyelvű zsidó-keresztény közösségek maradtak fenn, akik a zsidó szokásokat - mint a körülmetélést és a kóser étkezéseket - megtartották (SKARSAUNE O.). Ezek a közösségek a IV. században tűntek el (PRITZ R.A.), de könyveikből részletek őrződtek meg például Jeromos leveleiben. Az apostoli atyák közül biztosan zsidó származású volt Kelemen, vagy a Didaché írója vagy a Hermász Pásztorának szerzője, akik valószínűleg vegyes gyülekezeteket vezettek a diaszpórában a II és III. században.

Egeria Útinaplója egyértelműen bizonyítást tesz arról, hogy a 380-as években Jeruzsálemben kétség nélkül vallották, hogy Sión temploma volt az a hely, ahol a feltámadott Úr megjelent tanítványai előtt, ahol felelősségre vonta Tamás apostolt, és ahol a Szentlélek alászállt az apostolokra.

(Érdekes módon az Utolsó vacsora ünnepét, amely eredetileg szintén itt történt, a Nagy Konstantin építette új bazilikában ünnepelték az egész keresztény gyülekezetnek nyújtott közös Nagycsütörtöki Eucharisziával. Krisztus helytartójának, a jeruzsálemi püspöknek a székhelye a kis zsidó-keresztény templomból, amely Jakab püspök székhelye volt, áttevődött a császár építtette fenséges Szent Sír Komplexumba.)

VI. A döntő bizonyíték - a PIXNER elmélet

- BAGATTI - TESLA elmélet (1964- 1971) - Jeruzsálemben a konstantini idők előtt két keresztény közösség létezett:
  - zsidó-keresztény, mely a szent helyeken folytatott istentiszteletet - ezek a helyek szinte kizárólagosan barlangok voltak, itt folytatták keresztelési szertartásaikat és közös étkezéseiket
  - pogány-keresztény közösség, akik a római hatóságokkal vagy katonasággal érkeztek
- PIXNER (*Church of the Apostles Found on Mt. Zion?* 1990) elmélete szerint a Sión nevezetű kis zsinagóga-templomot a Titus féle megsemmisítő rombolás után AD 72-ben Pellából visszatért korai zsidó-keresztény csoport építtette a herodiánus falak (a Nagy

Heródes által épített városfal) szétszórt köveiből. Jézus idejében a "felső terem" funkcióját töltötte be, majd a hagyomány AD 72 és 330 között úgy őrizte meg a helyet, mint az utolsó vacsora és a pünkösdi összejövetel helyét.

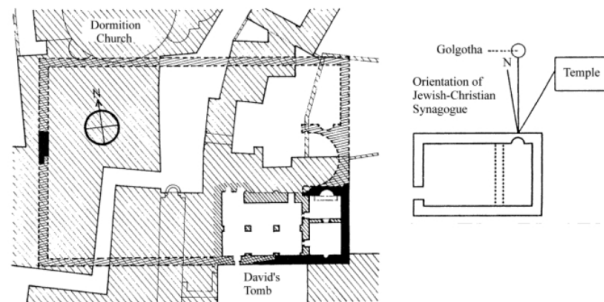
- PIXER továbbiakban feltételezi, hogy mivel Josephus Flavius szerint a közvetlen közelben állt az "esszénusok kapuja", ez a ház a Qumránból menekült esszénus szerzetesek központja volt. Maga Krisztus szavai: *"kövesd a vízfordó férfit"*, arra utal, hogy ott celeb férfiak laktak, mivel a vízfordás akkoriban női munkának számított:

"ἄνθρωπος κεράμιον ὕδατος βαστάζων" - férfi aki vizes korsót visz (Mk 14:13)

"ἐρεῖτε τῷ οἰκοδεσπότη" (Mk 14:11) - menjetek a ház gazdjához, küldi őket Jézus (városi környezetre utal, ez nem lehetett egy barlang)

"ἀνάγαιον μέγα ἐστρωμένον ἔτοιμον" nagy berendezett és kész felső szoba, (Mk 14:15 Lk 22:12) - tizenhárom férfinak helyet adó (*"ἐστρωμένον"* berendezett és a *"ἔτοιμον"* zsidó vallási szokásoknak megfelelően előkészített - városi környezet)

- SCHWANK tagadja ezt az elméletet, mert szerinte semmilyen más adattal nincs alátámasztva az esszénusok jelenléte Jeruzsálemben mint Josephus Flavius írásával, valamint arra hivatkozik, hogy az első században Sión hegye volt a lelegegásabb lakóhely Jeruzsálemben, ahol a jeruzsálemi templomi arisztokrácia gazdag villái állottak. Ez esetben lehetséges, hogy Jézus egyik tehetős követője az *"οἰκοδεσπότη"* (Mk 14:11), a ház ura rendezte meg a pászkavacsorát Jézus és tanítványai számára?

6. ábra Sión zsidó-keresztény zsinagóga tengelye már nem a zsidó Nagytemplom (helyére) irányul, hanem a Golgotára (azaz a Szent Sír Komplexumra)

Forrás: PIXNER B. *Church of the Apostles Found on Mt. Zion?* [1990]

- PIXNER elmélete: Sión zsidó-keresztény zsinagóga tengelye már nem a Zsidó Nagytemplomra irányul, hanem megváltásunk helyére: a Golgotára. (A Nagy Konstantin által épített Martyrion bazilika tengelye is a Szent Sírra lett irányozva, nem a Golgota sziklatömbjére)
- PINKERFELD J. archeológus, aki ezen a helyen utoljára dolgozott, Dávid sírját mint II. századi késő római zsinagógát határozta meg. (*"David's Tomb": Notes on the History of the Building: Preliminary Report*. In *Bulletin of the Louis Rabinowitz Fund for the Exploration of Ancient Synagogues* 3, Jerusalem, 1960, 41-43.) Dávid sírjának zsinagógaként való azonosítását

alaposan megkérdőjelezzük a tipikus zsinagógai építészeti jellemzők, köztük az eredeti oszlopok, padok hiánya miatt. A tórafülke túlságosan nagy a Tóra-tekercek elhelyezésére, de MEYERS E. (1993) ezt úgy magyarázza, hogy azért olyan nagy a fülke, mert a Tóra-tekerceket egy frigidáriára emlékeztető dobozban tárolták.

Irodalomjegyzék:

Skarsaune O.: In the Shadow of the Temple: Jewish Influences on Early Christianity Illinois, 2002

Pritz R.A.: Nazarene Jewish Christians. From the End of the New Testament Period until its Disappearance in the Fourth Century, Jerusalem, 1988

Pringle D.: Churches of Crusader Kingdom vol 3, Cambridges, 2007, 261-87

Murphy-O Connor J.: The Holy Land, An Oxford Archeological Guide from Earliest Times to 1700, Oxford, 1998

Taylor J.E. Christians and the Holy Places The Myth of Jewish- Christian Origins Oxford, 1993, 207

Pinkerfeld J.: "David's Tomb": Notes on the History of the Building: Preliminary Report". In Bulletin of the Louis Rabinowitz Fund for the Exploration of Ancient Synagogues 3, Jerusalem, 1960, 41-43.

Galadza D.: Liturgy and Byzantinization in Jerusalem Oxford, 2018

Pixner B.: Church of the Apostles Found on Mt. Zion? 1990

Damaszkuszi Szent János az Enkainia ünnepére írt homiliájára hivatkozás Von Esbroeck: Le discours de Jean Damascène pour la Dédicace de l'Anastasis OCP 63, 1997, 53-98 munkájában

Baldi D.: Enchiridion Locorum Sanctorum, Jerusalem, 1955

Wilkinson J.: Jerusalem Pilgrims before the Crusades, Jerusalem, 1978

Somodiné Dobó K.: A IV. századi jeruzsálemi liturgia Egeria zarándoknő útleírása nyomán, diplomamunka, Nyíregyháza, 2019

Somodiné Dobó K.: Javaslat a IV. századi jeruzsálemi liturgia heortológiai szerkezetének feltárására, Licencia záródolgozat, Nyíregyháza, 2021